

Lachin Guliyev

<https://orcid.org/0000-0002-5358-0550>

Lecturer, Trabzon University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Department of Qur'anic Reading and Qiraat, Turkey, lachinguliyev@trabzon.edu.tr

Mehmet Efe

<http://orcid.org/0000-0002-0154-2069>

Assistant Professor, Bursa Uludag University, Faculty of Theology, Department of Tafsir,
Turkey, hafizefe1969@hotmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Guliyev, L., Efe, M. (2024). Mü'minûn Sûresindeki Kıraat Farklılıkları ve Tefsire Etkisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (2), 1179-1200, <https://doi.org/10.46868/atdd.2024.738>

Mü'minûn Sûresindeki Kıraat Farklılıkları ve Tefsire Etkisi*

Öz

Bu makalede kıraat farklılıklarının tefsire etkisi, Mü'minûn Sûresi özelinde ele alınmıştır. Çalışma mütevâtir ve meşhûr imamların kıraatleri olmak üzere on kıraat dediğimiz "kıraat-ı aşere" metodu esas alınarak yapılmıştır. Kıraat farklılıklarının tefsire etkisinin niteliğini anlamak için başta kıraat ve tefsir kitapları esas alınarak konuyla ilgili dil bilgisi kitaplarına da başvuru yapılmıştır. İlgili sûredeki kıraat farklılıkları yalnızca ferşü'l-hurûf açısından ele alınarak tefsire/manaya etki eden ve etmeyen şeklinde tasnif edilmiştir. Usûle tealluk eden kıraat farklılıkları ise bu konunun dışında tutulmuştur. Çalışmanın esas amacı kıraat farklılıklarının Kur'an'ın tefsirine ne gibi etki ettiğini araştırmaktır. Şöyle ki İslami ilimlerin menşei olan Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması, orjinelliğini koruyarak günümüze kadar ulaşması, ayetlerin tefsir edilerek daha anlaşılır hale gelmesi, müphem olan ayetlerin açıklanması, aynı zamanda farklı hükümlerin çıkarılabilmesinde Kıraat ilminin ne denli hayati bir önem taşıdığı bilinmektedir. Bundan dolayı ister dil bilgisi, ister kıraat, isterse de tefsir kitaplarındaki yorumlardan elde edilen

* Bu makale, yazarın "Mü'minûn ve Nûr Surelerindeki Kıraat Farklılıkları ve Manaya Etkisi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

sonuca göre özelde müminun suresi olmakla kıraat farklılıklarının ayetlerin tefsiri üzerinde ne denli bir tezat ve çelişkiye sebep olup olmadığı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Mü'minûn, Farklılık, Tefsir, Mana

Differences in Qiraat in Surah al-Mu'minûn and its effect on exegesis

Abstract

In this article, the effect of qiraat differences on exegesis is discussed in the special case of Surah al-Mu'minûn. The study is based on the method of "qiraat al-asharah", which we call ten qiraat, including the qiraat of mutawâtir and famous imams. In order to understand the nature of the effect of the differences of qiraat on tafsir, primarily based on the books of qiraat and tafsir, grammar books on the subject were also consulted. The Qiraat differences in the related surah were analysed only in terms of fersh al-hurûf and classified as those that affect the exegesis/meaning and those that do not. The differences of qiraat that are related to the usul were excluded from this subject. The main purpose of the study is to investigate the effect of Qiraat differences on the exegesis of the Qur'an. It is known that the science of Qiraat is of vital importance in understanding the Qur'an, which is the origin of Islamic sciences, preserving its originality and reaching to the present day, making the verses more comprehensible by exegesis, explaining the ambiguous verses, and at the same time extracting different judgements. Therefore, according to the result obtained from the interpretations in the books of grammar, Qiraat, or tafsir, it has been emphasised whether the differences of Qiraat, especially Surah al-Mu'mininun, cause a contradiction and contradiction on the exegesis of the verses.

Keywords: Qiraat, Mu'minoon, Difference, Exegesis, Meaning

Giriş

İnsanlığın varoluşundan bu yana Allah Teâlâ insanlarla vahiy yoluyla muhatap olmuş ve nasıl bir hayat tarzı yaşamaları gerektiğini gönderdiği ilahi mesajlarla bildirmiştir. Gönderilen vahyin insanlar tarafından anlaşılması için de onlara kendi içlerinden bir peygamber göndermiştir. İlahi mesajların en sonuncusu ve mükemmeli olan Kur'ân-ı Kerim de kıyamete kadar insanları aydınlatmakta ve onlara nasıl yaşamaları gerektiğini anlatmaktadır. Hz. Peygamber'in yaşamış olduğu toplum Arap bir toplum idi ve o dönem Arapları da çeşitli lehçelerde konuşmakta idiler. Dolayısıyla gelen vahyin onların anlayacağı dilde olması ve imlasının lehçe farklılıklarını ihtiva etmesi, Kur'an'nın çeşitli lehçelerle okunabilmesini mümkün kılmıştır. Bu gerçeği Hz. Peygamber'in; "Bu Kur'an yedi harf üzerine indirilmiştir, ondan kolayınıza geleni okuyun" (Buhârî, 1999) hadisinde görmekteyiz. Bu lehçe farklılıkları zamanla kıraatler dediğimiz okunuş tarzlarının oluşmasına sebep olmuştur. Her ne kadar bu farklı kıraatlerin varoluşu kolaylık sağlasa da zaman zaman ayetlerin farklı şekillerde anlaşılmasına da sebep olmuştur. Çünkü kıraatin konusu bizzat Kur'an kelimeleridir. Kıraat,

Kur'an ayetlerinin anlaşılması için bu kelimelerin nasıl okunduğunu ve hangi manalara geldiğini bizlere anlatan bir ilim haline gelmiştir. Bu husus dikkate alınarak tarih boyu kıraat farklılıklarının ayetler üzerinde nasıl bir etkisi olduğu araştırılmış ve bu konuyla ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Biz de Kur'an'ın anlaşılmasını hedeflediğimiz bu çalışmamızda Kur'an'ın daha doğru anlaşılmasını sağlayan önemli faktörlerden birinin de kıraatler olduğunu göstermeye çalıştık. Bu anlamda yapılan çalışmalara bir katkımız olması amacı ile biz de böyle bir konu üzerinde çalışma yapmaya karar verdik. Makalemizin ismi "Mü'minûn Sûresindeki Kıraat Farklılıkları ve Tefsire Etkisi"dir. Dolayısıyla surenin içerisinde yer alan kıraat farklılıkları ve tefsir/mana üzerinde etkisi de araştırmamızın esas konusu olmaktadır. Şüphesiz Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması için kıraat ilminin önemi çok büyüktür. Kur'an kelimelerinin anlaşılması onların nasıl okunduğu ile de ilgilidir. Buradaki okunuş tarzlarını da bize kıraat ilmi bildirmektedir. İşte bu yönü ile Kur'an'ın kıraatler bakımından nasıl anlaşılması üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış ve halen de yapılmaktadır. Yapılmış çalışmalar sayesinde Kur'an'ın tamamının kıraat ihtilafları ile birlikte nasıl anlaşılacağı önem arz etmektedir.

Kıraat farklılıklarının mana ve tefsir üzerinde etkileri bir takım kıraat ve tefsir kitaplarında anlatılmaktadır. Bu kitaplar arasında sadece kıraat farklılıklarının tefsire/manaya etkisi açısından Kur'ân-ı Kerim'i baştan sona kadar detaylı bir şekilde açıklayan özel bir eser bulunmamaktadır. Ayrıca Prof. Dr. İsmail Karaçam ve Prof. Dr. Abdurrahman Çetin'in konuyla ilgili yapmış oldukları çalışmalarda özellikle hukuki bakımdan ayetler üzerinde etki eden kıraat farklılıklarının ele alındığı görünmektedir. Yine son zamanlarda konuyla ilgili olarak yapılmış bazı çalışmalar içerisinde Mehmet Efe'nin "Hadîd Suresindeki Kıraat Farklılıkları ve Manaya Etkisi" ve Ömer Özbek'in "Kıraat Farklılıklarının Anlama Etkisi" adlı makalelerini de göstere biliriz. Bu konudaki çalışmaların daha fazla yüksek lisans tezleri kapsamında olduğu görülmektedir. Biz de yapmış olduğumuz bu çalışmada konuya katkımız olması için Mü'minûn Sûresi üzerinde böyle bir araştırma yapmaya ihtiyaç duyduk. Çalışmamızın ileride Kur'an'ın tamamının kıraat ihtilaflarına göre nasıl anlaşılması gerektiği hususunda yapılan çalışmalara bir destek olacağını ümit ediyoruz. Yapılan çalışmaların çoğunlukla manaya etki eden ferşi farklılıklar üzerinde yapıldığını gördüğümüz için biz burada manaya etki eden farklılıklar yanında özellikle etki etmeyen Ferşi farklılıkları da örnekler üzerinden anlatmaya çalıştık. Kıraat imamlarının ilk yedisine göre okuyuş farklılıklarına "Kıraat-1 Seb'a", diğer üç imam da buna ilave edildiği zaman ise "Kıraat-1 Aşere" denilmektedir. Çalışmamızda "Kıraat-1 Aşere" ye göre; "Mü'minûn Sûresindeki Kıraat Farklılıkları" belirtilmiş olup, "Tefsire Etki Eden" ve

daha sonra da “Tefsire Etki Etmeyen” kıraat farklılıkları ayrı ayrı başlıklar altında incelenecektir. Bu farklılıklara kıraat ilminde “Ferşî Farklılıklar”¹ denilmektedir.

1. Tefsire Etki Eden Kıraat Farklılıkları

Kıraat farklılıkları izah edilirken ayetin daha iyi anlaşılması için ilk başta ayetin Arapça metnine ve mealine yer verilecektir. Sonra ayetler içerisindeki kıraat açısından farklı okunmuş kelimeler ele alınıp, önce kıraat imamlarına göre nasıl okunduğu, sonra (varsa) i’râb ve dilbilimsel olarak yapılmış yorumlar hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra bu farklılıkların ayetin tefsirine/manasına nasıl etki ettiği üzerinde durulacaktır. En sonda ise önemli görülen yerlerde bir değerlendirme yapılarak konuya açıklık getirilecektir.

1.1. لَامَانَاتِهِمْ Kelimesi (8. Ayet)

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ

“Yine onlar (o müminler) ki, emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler.”

Bu ayet-i kerimede üzerinde duracağımız kelime لَامَانَاتِهِمْ kelimesi olacaktır. Cumhur bu kelimeyi ayet-i kerimede yazdığı gibi çoğul olarak “emanetler” şeklinde okumuştur (Mekkî, 1972, s. 604; Dimyâtî, 2009, s. 602; Pâlûvî, t.y, s. 96; Rûmî, 1287, s. 435). Buna göre ayetin anlamı şu şekildedir: “Onlar emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler”(Râzî, 1938, s. 23/71; Kurtubî, 1967, s. 12/107). Kıraat imamlarından İbn Kesîr ise aynı kelimeyi tekil olarak (لَامَانَاتِهِمْ) şeklinde ism-i cins gibi okumuştur (Ebû Zür’a, 1997, s. 483; Dimyâtî, 2009, s. 602; Pâlûvî, t.y., s. 96; Rûmî, 1287, s. 435). Böyle olunca ayetin anlamı: “Kendilerine verilen emaneti muhafaza ederler” şeklinde olmaktadır (İbnü’l-Cevzî, 1987, s. 5/461; Beydâvî, t.y., 2/100). Bilindiği gibi ism-i cinsler çoğul anlamında kullanılır. Yani emanet dendiğinde ister Allah hakkı ister kul hakkı ile ilgili olsun her türlü emanetler kastedilmektedir (Elmalılı, t.y., 5/ 3430). Dolayısıyla her iki okunuşta da aynı mana korunmuş olmakta ve bu farklı okunuş tarzı manaya zenginlik katmaktadır.

1.2. صَلَّوَاتِهِمْ Kelimesi. (9. Ayet)

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَّوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

“Ve onlar ki, namazlarına devam ederler.”

Bu ayet-i kerimede üzerinde duracağımız kelime صَلَّوَاتِهِمْ kelimesi olacaktır. Burada kıraat imamlarından Ebû Bekir Şu’be b. Ayyâş hariç diğer Küfe ekoluna mensup olanlar (Hamza,

¹ Belli bir kaideye dayanmadan Kur’an’da dağılık olarak bulunan kelime farklılıklarına denir. Cüz’î kaidelerden oluşarak küllî kaidelere tâbi olmaması ve sûrelerde dağılık olarak gelmesi sebebiyle “ferş” denilmiştir. Kıraate dair çalışmalarda Bakara’dan Nas’a kadar sûre sûre bu kelimeler ele alınmıştır. Fatiha sûresi ise kıraat kitaplarında usûl kaideleri içerisinde ele alınmaktadır. Örneğin İbnü’l-Cezerî, “Dürretü’l-Mudiyye” adlı eserini iki kısma ayırarak birinci kısımda usûl, ikinci kısımda ise sûrelerdeki ferş’le ilgili kelimelerin tahlilini yapmaktadır Bkz. (İbnü’l-Cezerî, 1994, s. 22; Efe, 2019, s. 427).

Kisâi ve Halef) kelimeyi tekil olarak, ikinci ayetteki gibi صَلَاتِيَوْمٍ (Bk. Mü'minûn 23/2) şeklinde okumuşlardır (İbn Hâleveyh, 1979, s. 255; İbnü'l-Cezerî, 2002, s. 2/328; Dimyâtî, 2009, 2/62; Pâlûvî, t.y., 66; Rûmî, 1287, 435). Çoğunluğun okumuş olduğu şekli ile ayetin anlamı; “*Onlar namazlarına devam ederler*” şeklindedir. Fiil kalıbının kullanılması namazda yenileme ve tekrar olduğu içindir. Bu sebeple çoğunluk cemi olarak (صَلَّوَاتِهِمْ) şeklinde okumuştur. Surede ikinci ayette geçen namaz lafzı tekil olarak kullanılmıştır. Çünkü orada huşûun namaz cinsinde olduğu ifade edilmiştir. Burada ise namazdaki farz, vacip, sünnet ve nâfilelerin her birinin korunduğunu ifade etmek için çoğul olarak okunmuştur (Beydâvî, t.y., s. 2/100, Nesefî, t.y, 3/114). Yani bir nevi namazları muhafaza ederek onları vaktinde kılmak anlamında çoğul olarak kullanılmıştır (İbnü'l-Cevzî, 1987, s. 5/461). Tekil olarak okuyan Küfeliler namazı ism-i cins olarak okumuşlar. Böyle olunca ayetin anlamı; “*Onlar namaza devam ederler*” şeklindedir. Yine bu tekil okunuş ism-i cins olduğundan dolayı çoğul anlamı vermektedir (Kurtubî, 1967, s. 12/107). Gördüğümüz gibi burada farklı kıraatlerin olması manaya zenginlik katmış ve kılınan herhangi bir namazda huşû içerisinde olmanın gerekliliğine, genel anlamda da tüm namazlara devam edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.

1.3. الْعِظَامَ ve عِظَامًا Kelimeleri (14. Ayet)

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عَلِيمًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

“*Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.*”

Kıraat farklılıkları bakımından bu ayette ele alacağımız kelime الْعِظَامَ ve عِظَامًا kelimeleri olacaktır. İbn Âmir ve Ebû Bekir hariç diğer kıraat imamaları bu kelimeleri ع harfini kesreli, ظ harfini fethalı ve kendinden sonra ا ile cemi’ olarak okurken, İbn Âmir ve Ebû Bekir ع harfini fethalı, ظ harfini sükûnlu ve kendinden sonra ا olmadan tekil olarak عِظْمًا ve الْعِظْمُ şeklinde okumuşlar (Taberî, 1968, s. 18/9; İbn Hâleveyh, 1979, s. 256; İbn Ğalbûn, 1991, s. 450; İbnü'l-Cezerî, 1994, s. 2/328; Dimyâtî, 2009, s. 2/602). Çoğul olarak okunduğunda ayetin anlamı; “*O bir çiğnemlik eti kemiklere çevirdik ve o kemiklere de et diydirdik*” şeklindedir (Râzî, 1938 s. 23/74). Beydâvî’ye göre burada kemiklerin çoğul olarak kullanılması şekil ve sertlikteki farklılıktan dolayıdır (Beydâvî, t.y., s. 2/100). Yine “*cemi’ olarak kullanılmasından maksat insanın çok sayıda kemik sahibi olmasındandır*” diyenler de olmuştur (Zeccâc, 1988, s. 4/8; Nehhâs, 1989, s. 4/447; Beğavî, 1992, s. 3/304). Tekil olarak okunduğunda ise ayetin anlamı; “*O bir çiğnemlik eti kemiye çevirdik ve o kemiye de et giydirdik*” şeklindedir. Râzî burada İbn

Âmir'in tekil okuyarak çoğul manayı kastettiğini ve bunu Fecr suresinin 22. ayetinde geçen صَفًّا صَفًّا (melekler de saf saf (geldiler)) ayeti ile delillendirdiğini söylemiştir (Râzî, 1938, s. 23/74). Neseffî'nin tefsirinde Ebû Zeyd'in şöyle dediği nakledilmiştir: “Çoğul yerine tekil olarak zikredilmesi etle kaplanmadığı döneme aittir. Çünkü normal insan bir çok kemiye sahiptir” (Neseffî, t.y, s.3/115). Ayette geçen “لَحْمًا” kelimesinin tekil olarak gelmesinden dolayı “الْعِظْمَ” kelimesinin de kurrâ tarafından tekil olarak (الْعِظْمُ) şeklinde okunduğu da söylenmiştir (Sa'lebî, 2004, s. 4/320). İster çoğul ister tekil okunduğunda ayet-i kerimede bir birine zıt herhangi bir mana değişikliği görülmemektedir. Bilakis birbirine yakın olan manalar verilerek insan yaratılışının çeşitli aşamalarına dikkat çekilmektedir.

1.4. سَيْنَاءٌ ve تَنْبُتٌ Kelimeleri (20. Ayet)

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءٍ تَنْبُتُ بِالذَّهْنِ وَصَبْغٍ لِلْأَكْلَيْنِ

“Tûr-i Sînâ'da da yetişen bir ağaç daha meydana getirdik ki, bu ağaç hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık edecekleri (zeytin) verir.”

Bu ayet-i kerimede üzerinde duracağımız kelimeler سَيْنَاءٌ ve تَنْبُتٌ kelimeleri olacaktır. سَيْنَاءٌ kelimesi Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ebû Câ'fer tarafından “sin” harfinin kesresi, diğerleri tarafından ise “sin” harfinin fethası ile okunmuştur. Böylece bu kelime سَيْنَاءٌ ve سَيْنَاءٌ şeklinde iki vecihle okunmuştur (Dimyâfî, 2009, s. 2/603; Pâlûvî, t.y., s. 66). تَنْبُتٌ kelimesi ise İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ya'kûb'un râvîsi Ruveys tarafından “te” harfinin dammesi ve “be” harfinin kesresi ile تَنْبُتٌ şeklinde okunmuştur (Mekkî, 1972, s. 604, Dimyâfî, 2009, s. 2/603; Rûmî, 1287, s. 603).

سَيْنَاءٌ ve سَيْنَاءٌ ile ilgili farklı manalar söylenmiştir. Bu kelimelerin “Tûr” kelimesinin muzâfu-n ileyh veya “Tûr” kelimesi ile birlikte muzâf ve muzâfu-n ileyh'ten oluşan tek bir isim olduğu (Zemahşerî, 1997, s. 4/223; Neseffî, t.y., s. 3/116), سَيْنَاءٌ kelimesinin gayr-i munsarîf olduğu, güzel ve mübarek anlamlarına geldiği söylenmiştir (Taberî, 1968, s. 18/13; İbn Atiyye, 2001, s. 4/139; İbnü'l-Cevzî, 1987, s. 5/466).

سَيْنَاءٌ ve سَيْنَاءٌ şekilde okumalar ayetin anlamına etki etmemektedir (Semerkandî, 2008), s. 2/411). Fakat تَنْبُتٌ kelimesinin farklı okunmasından dolayı aşağıdaki manalar ortaya çıkmaktadır:

1. تَنْبُتٌ şeklinde okunduğunda ayetin anlamı; “bu ağaç beraberinde yağ ile birlikte yetişir” (Kurtubî, 1967, s. 12/115) veya “kendisinde yağ bulunduğu halde biter” (Râzî, 1938, s. 23/79) şeklinde olarak hâl mahallindedir.

2. تَنْبُتٌ şeklinde okunduğunda ise kelimenin iki şekilde izahı yapılmıştır:

a) أَنْبَتٌ de نَبَتٌ anlamındadır. Böylece ayetin anlamı yukarıdaki şekilde olacaktır.

b) Kelimenin mef'ûl'u hazf olunmuştur. Doyasıyla ayetin anlamı; “*kendisinde yağı olan zeytinleri bitirir*” şeklindedir (Sa'lebî, 2004, s. 4/322; Mekkî, t.y., s. 2/106, Râzî, 1938, s. 23/79; Beydâvî, t.y., s. 2/101). Sonuç olarak ayetin genel anlamı birbirine yakın iki farklı şekilde söylenebilir:

Birincisi; “*Tur-i Sina'dan (veya Seyna'dan) çıkan bir ağaç yarattık ki, yağı ile ve yiyen kimselere bir katıkla birlikte biter*”,

İkincisi; “*Tur-i Sina'dan (veya Seyna'dan) çıkan bir ağaç yarattık ki, kendisinde yağı olan zeytinleri ve yiyen kimselere bir katık bitirir*”.

1.5. نَسْقِيكُمْ Kelimesi (21. Ayet)

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

“*Hayvanlarda sizin için elbette ibretler vardır. Onların karınlarındakinden (sütlerinden) size içiririz. Onlarda sizin için birçok faydalar daha vardır; etlerinden de yersiniz.*”

Bu ayet-i kerimede üzerinde duracağımız kelime نُسْقِيكُمْ kelimesidir. Bu kelime Nâfi, İbn Âmir, Ebû Bekir ve Ya'kûb tarafından “nun” harfinin fethası ile نَسْقِيكُمْ şeklinde okunmuştur. Diğerleri tarafından ise yukarıda olduğu gibi “nun” harfinin dammesi ile نَسْقِيكُمْ şeklinde okunmuştur (Dimyâtî, 2009, s. 2/603; Pâlûvî, t.y., s. 67; Rûmî, 1287, s. 436). Bazı rivayetlere göre Ebû Câ'fer bu kelimeyi “nun” harfinin yerine fethalı “te” harfi ile تَسْقِيكُمْ şeklinde okumuştur (Zemahşerî, 1997, s. 4/225; Dimyâtî, 2009, s. 2/603; Rûmî, 1287, s. 436). Şimdi her üç okunuş tarzına göre ayetin anlamına bakalım:

نَسْقِيكُمْ kelimesinin سَقَى يَسْقِي نَسْقِيكُمْ kelimesinin ise سَقَى يَسْقِي fiilinden oluştuğu söylenmiş ve ikisinin de aynı manaya geldiği belirtilmiştir. Bunlardan birincisinin Kureyş ikincisinin ise Himyer şivesi olduğu da söylenmiştir (Kurtubî, 1967, s.12/117). Zeccâc'ın *Meâni'l-Kur'ân*'ında ve Kurtûbî'nin tefsirinde bu okunuş tarzları için farklı teviller de yapılmaktadır. نَسْقِيكُمْ okunduğu zaman; “*Onların karınlarındakilerden (sütlerinden) size içme imkanı yarattık*” anlamına, نَسْقِيكُمْ okunduğunda ise; “*Onların karınlarındakilerden (sütlerinden) size içirdik*” anlamına gelmektedir. Böylece her iki okunuşla da birbirine yakın mana kastedilmektedir.

Ebû Câfer'in okuduğu نَسْقِيكُمْ şekli ile ayetin anlamı “*O davarlar karınlarındakilerden (sütlerinden) size içirirler*” manası çıkıyor ki, bu okunuş tarzının zayıf olduğu söylenmiştir (Zeccâc, 1988, s. 3/208; Kurtubî, 1967, s. 10/ 67). Eğer ayetin sadece ilk iki okunuş tarzı ile okunduğunu düşünürsek birbirine yakın manalar ifade ettiği, fakat Ebû Câfer'in okuduğu tarzda ise ayetin anlamının farklı şekil aldığı görülmektedir.

1.6. مُنْزَلًا Kelimesi (29. Ayet)

وَقُلْ رَبِّ انزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

“*Ve de ki: Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın*”.

Bu ayeti-kerimede “indirilen yer” anlamına gelen مُنْزَلًا çoğunluğa göre “mim” harfi ötreli, “ze” harfi ise üstün olarak okunmuştur. Ebû Bekir İmam Âsım’dan bu kelimeyi “mim” harfi üstün, “ze” harfi ise kesreli olarak “yer, menzil” anlamına gelen مُنْزَلًا şeklinde rivayet etmiştir (İbn Mücâhid, 1119, s. 445; İbn Hâleveyh, 1979, s. 256; İbn Ğalbûn, 1991, s. 451; Dâni, s. 2011, s. 159; İbnü’l-Cezerî, 2002, s. 2/328). Şimdi bu farklı okunuşlardan oluşan manalara bakalım:

مُنْزَلًا şeklinde mastar olarak okunduğunda; “Beni mübarek bir şekilde indir” anlamına gelmektedir. مُنْزَلًا şeklinde okunduğu zaman ise; “Beni mübarek olan bir yere indir” anlamına gelmektedir (Ferrâ, 1983, s. 3/307; Semerkandî, 2008, s. 2/413; Râzî, 1938, s. 23/95; Kurtubî, 1967, s. 12/120; Neseî, t.y., s. 3/118; Ebüssuûd, t.y., s. 6/132; Çetin, 2012, s. 255). Her iki kıraate bakıldığında aslında Nuh (a.s) dua ederek sağ salim ve güvenilir bir şekilde kurtulmayı temenni etmiştir. Böylece buradaki farklı okunuş tarzları da manaya zenginlik katmış, daha kapsamlı bir mana elde etmemizi sağlamıştır.

1.7. تَنَزَّلْنَا ve رُسُلْنَا Kelimeleri (44. Ayet)

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولًا كَذَّبُوهُ فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ آخِذِينَ بِالَّذِينَ قَبِلُوا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ

“Sonra biz peyderpey peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında, onlar bu peygamberi yalanladılar; biz de onları birbiri ardından yok ettik ve onları ibret hikâyelerine dönüştürdük. Artık iman etmeyen kavmin canı cehennem!”

Ayet-i kerimede üzerinde duracağımız kelimeler رُسُلْنَا تَتْرًا kelimeleridir. رُسُلْنَا kelimesi çoğunluk tarafından yukarıda olduğu gibi “sin” harfi ötreli olarak okunmuştur. Ebû Amr ise bu kelimeyi “sin” harfi sakın olarak رُسُلْنَا şeklinde okumuştur. تَتْرًا kelimesine geldiğinde bu kelime kıraat alimleri tarafından tenvinsiz okunduğu halde İbn Kesîr, Ebû Amr ve Ebû Ca’fer tarafından tenvinli olarak تَتْرًا şeklinde okunmuştur (İbnü’l-Cezerî, 2002, s. 2/328; Dimyâtî, 2009, s. 2/605; Pâlûvî, t.y., s. 97; Rûmî, 1287, s. 436).

تَتْرًا kelimesinin okunuşu herhangi bir mana farklılığına sebep olmamaktadır. Fakat تَتْرًا kelimesi okunuşta her ne kadar aynı seslenilse de dilbilimsel olarak ele alındığında mana üzerinde bazı farklılıklara sebep olmaktadır.

Ayetin anlamı çoğunluğun okuduğu şekli ile “Sonra peyderpey (bir birinin arkasınca) peygamberlerimizi gönderdik” şeklindedir. Bu Ebû Ubeyde ve çoğunluğun görüşüdür. Buradaki peyderpeyi onlar “بَعْضُهَا فِي آئْرِ بَعْضٍ” (birbirinin akabinde) sözleri ile ifade etmişlerdir (Mukâtil, 2003, s. 2/397; Ebû Ubeyde, 1381, s. 2/59; Beğavî, 1992, s. 3/309). Fakat Esmâî’nin söylediğine bakılırsa bu kelime “vitr” sözünden türeme olduğu için “aralarında mühlet verilerek gönderdik” anlamı çıkmaktadır. Şöyle ki kelimeyi tenvinsiz okuyanlar onun مُؤَاتِرَةً

masterında olduğunu söylemişler ve böylece bu kelimenin tenvin almaması gerektiğini kaydetmişlerdir. Kelimenin başındaki “te” harfinin “vav” dan bedel olduğunu ve “tek, yalnız” manasına geldiği söylenmiştir. Böyle olunca ayetin anlamı; “*Biz onları tek tek gönderdik*” şeklinde olmaktadır. Böylece bu kelimenin hem “*peyderpey*” hem de “*kısa bir müddetle arka arkaya*” anlamının olduğu görülmektedir (Ferrâ, 1983, s. 2/236; Zeccâc, 1988, s. 4/14; Nehhâs, 1989, s. 4/458; Zemahşerî, 1997, s. 4/232; İbnü'l-Cevzî, 1987, s. 4/474; Râzî, 1938, s. 23/100; Hemedânî, 2006, s. 4/603; Kurtubî, 1967, s. 12/125; Beydâvî, t.y., s. 2/105; Neseî, t.y., s. 3/120).

Tenvinli okunduğu zamanda ise masdar olduğu gibi hâl'den oluşan isim olma durumu da mevcuttur ki o zaman ayetin anlamı; “*Onları birer birer gönderdik*” şeklinde olmaktadır (Râzî, 1938, s. 23/100; Kurtubî, 1967, s. 12/125; Beydâvî, t.y., s. 2/105). Görüldüğü gibi bu ayette رُسُلْنَا kelimesinin farklı okunması ayet üzerinde herhangi bir farklı anlaşılmaya sebep olmamıştır. Fakat تَنَزَّلَا kelimesinin tenvinli veya tenvinsiz okunuşu dilbilimsel olarak farklı yorumlanmış ve yukarıdaki anlamların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1.8. وَإِنَّ Kelimesi (50. Ayet)

وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ

“*Şüphesiz bu (insanlar) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir; ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise benden sakının*” (denildi).

Ayet-i kerimenin başında gelen إِنَّ edatı Âsım'ın da içinde olduğu Küfeliler tarafından gördüğümüz gibi “elif” kesreli, “nun” harfi de şeddeli olarak okunmuştur. Hicaz ve Basra ekolu olan Nâfî, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb burada “elif”i üstün, “nun” harfini de şeddeli olarak اِنَّ şeklinde okumuşlar. İbn Âmir de onlar gibi “elif”i üstün, fakat “nun” harfini sükûnlu olarak اِنَّ şeklinde okumuştur (İbn Mücâhid, 1119, s. 446; İbnü'l-Cezerî, 2002, s. 2/328; Dâni, 2011, s. 159; Pâlûvî, t.y., s. 97).

اِنَّ ile okunduğu zaman ayetin anlamı bir önceki ayetten bağımsız olarak ele alınmakta ve şöyle olmaktadır; “*Şüphesiz sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir*” (Râzî, 1938, s. 23/105; Kurtubî, 1967, s. 12/129).

اِنَّ ile okunduğu zaman ise ayetin anlamı ile ilgili farklı yorumlar yapılmaktadır:

Kurtubî'de el-Halîl'in; “Bu, cer edatı kalktığından dolayı nasb mahellindedir” şeklinde söylediğini görüyoruz. Böylece ayet kendisinden önceki ayete atfedilmektedir. Burada mana; “*Size kendisine iman etmenizi emretmiş olduğum bu dininizi en iyi bilenim*”, takdirindedir (Semerkandî, 2008, 2/415; Kurtubî, 1967, 12/129). Neseî bunu şöyle anlamlandırmıştır; “*Ben sizin yaptıklarınızı ve sizin ümmetinizin tek bir ümmet olduğunu bilirim*” (Neseî, t.y., s. 3/121).

Verilen bu manalarda ayet bir önceki ayetteki *إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ* cümlesindeki *مَا* edatına atfedilmiştir.

Ferrâ burada hazfedilmiş bir fiile taalluk ettiğini “*Ve şunu bilin ki, gerçekten sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir*” anlamına geldiğini söylemiştir (Ferrâ, 1983, s. 2/237).

Burada aslında *أَنَّ* den *لِأَنَّ* kastedildiğini de söylemişlerdir. Bu “*benden korkun*” buyruğuna göredir. Dolayısıyla ifadenin takdiri; “*Benden korkun, çünkü sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir*” demektir. Burada ise ayet kendisinden önceki ayetten bağımsız olarak “*benden korkun*” ifadesine bağlıdır (Taberî, 1968, s. 18/29; İbn Ğalbûn, 1991, s. 453; Sa’lebî, 2004, s. 4/327; Râzî, 1938, s. 23/105; Kurtubî, 1967, s. 12/129; Pânîpetî, 2004, s. 6/292).

İbni Âmir’in okuduğu (nun harfinin sükûnlu oluşu) ile ilgili olarak ise farklı bir mana verilmemiş ve ayetin ister *أَنَّ* ister *أَنْ* ile okunsun aynı manaya geldiği söylenmiştir. İbni Âmir’in bunu ayette geçen *امتكم* lafzını kolay okuyabilmek için yaptığı söylenmiştir (İbn Ğalbûn, 1991, s. 453; Sa’lebî, 2004, s. 4/327; Beğavî, 1992, s. 3/307; Zemahşerî, 1997, s. 4/235; İbnü’l-Cevzî, 1987, s. 5/478 Dimyâtî, 2009, s. 2/605). Sonuç olarak ayette geçen *أَنَّ* ve *أَنْ* edatlarının farklı okunuşları ayetin kendi başına ve önceki ayete atfedilerek değerlendirilmesine, *أَنَّ* okunuşu ise tilavet sırasında kolaylığa sebep olmuştur.

1.9. *تَهْجُرُونَ* Kelimesi (67. Ayet)

مُسْتَكْبِرِينَ بِهٖ سَامِرًا تَهْجُرُونَ

“*Ona karşı kibir taslayarak, gece konuşup hezeyanlarda bulunuyordunuz.*”

Bu ayet-i kerimede üzerinde duracağımız kelime *تَهْجُرُونَ* kelimesidir. Bütün kıraat imamları bu kelimeyi “te” harfi üstün, “cim” harfi ise ötreli olarak okurken, Nâfi bu kelimeyi “te” harfi ötre, “cim” harfi ise kesreli olarak *تَهْجُرُونَ* şeklinde okumuştur.²

Müfessirler bu kelimenin “*çirkin söz söylemek*” anlamına gelen *أَهَجَرَ* fiilinden müştak olarak *تَهْجُرُونَ* şeklinde okunduğunu söylemişlerdir. Böyle olunca ayetin anlamı; “*Geceleyin onun hakkında çirkin sözler söylediniz*” şeklinde olmaktadır (Mâtürîdî, 2007, s. 10/45; İbnü’l-Arabî, 2003, s. 3/326; Râzî, 1938, s. 23/111; Kurtubî, 1967, s. 12/137; Süyûtî, 2011, s. 6/109). Diğer bir görüşe göre bu kelime *هَجَرَ* fiilinden müştaktır ve “*saçma sapan konuşmak, hezeyanda bulunmak*” ve “*terk etmek*” gibi manaları vardır. Bu manalardan yola çıkarak müfessirler ayeti genelde iki şekilde izah etmişlerdir.

Birinci anlam şöyledir: “*Geceleyin onun hakkında hezeyanlar ederdiniz*”. İkinci anlamda ise ayetin başındaki *سَامِرًا* kelimesinin hâl olduğu ve *تَهْجُرُونَ* kelimesi ise sülâsi babından

² Kıraat farklılıkları için bk: (İbn Mücâhid, 1119, s. 446; Dâni, 2005, s. 638; Dâni, 2011, s. 159; İbnü’l-Cezerî, 2002, s. 2/329; Pâlûvî, t.y., s. 97).

okunduğu için; “Geceleyin sohbet yaparak Kur’an’ı terk ederdiniz” manası verilmiştir (Ferrâ, 1983, s. 2/239; Taberî, 1968, s. 18/40; Sa’lebî, 2004, s. 4/331; Mâverdî, 2010, s. 4/61; Hemedânî, 2006, s. 4/615; Beydâvî, t.y., s. 2/107; Celâleyn, 2003, s. 346). Ayetteki her iki okunuş tarzı birlikte ele alındığında dönemin ehl-i küfrünün Kur’an veya Hz. Peygamber hakkında uygun olmayan küfür, hezeyan gibi sözler söyleyerek onları terk ettikleri görülmektedir. Böylece bu farklı okunuş ayetin daha da kapsamlı anlaşılmasına fayda sağlamaktadır.

1.10. خَرَجًا فَخْرًا Kelimeleri (72. Ayet)

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرَجًا فَخْرًا رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

“(Resûlüm!) Yoksa sen onlardan bir karşılık mı istiyorsun? Rabbinin karşılığı daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır”.

Ayette geçen خَرَجًا فَخْرًا kelimeleri kıraat alimleri tarafından üç şekilde okunmuştur: İbn Kesîr, Nâfi, Ebû Amr ve Âsım خَرَجًا kelimesini elifsiz olarak, فَخْرًا kelimesini ise elifle; yani خَرَجًا فَخْرًا şeklinde, İbn Âmir her ikisini de elifsiz olarak فَخْرًا خَرَجًا şeklinde, Hamza, Kisâî ve Halef ise her ikisini elifle فَخْرًا خَرَجًا şeklinde okumuşlardır (İbn Mücâhid, 1119, s. 447; Dâni, 2011, s. 159; İbnü’l-Cezerî, 2002, s. 2/329; Dimyâtî, 2009, s. 2/606).

خَرَجًا ve فَخْرًا kelimelerinin her ikisinin de aynı manaya geldiği gibi “harç” in, “az vermek”, “haraç” in ise “çok vermek” anlamına geldiği de söylenilmektedir. Böyle olunca mana; “Yoksa onlardan az bir karşılık (ecir) istiyorsun? Hâlbuki Hâlık’ın çok olan bağış ve hibesi daha hayırlıdır” anlamına gelmektedir (Râzî, 1938, s. 23/112). “Kıraatların Tefsire Etkisi” adlı kitabında bu ayeti izah eden Prof. Dr. Abdurrahman Çetin konuyla ilgili bir açıklama yaparak buradaki “harç” ve “haraç”ın “karşılık” olarak tercüme edilmesini daha uygun görmüştür. Çetin aksi takdirde İbn Âmir ve Küfelilerin okuyuşu ile “vermek” hususunda Allah’ın kullarla eşit ve daha az vermesi gibi sakınca ortaya çıktığını söylemiştir (Çetin, 2012, s. 256). Taberî’de de bu kelimenin ecir ve karşılık olarak el-Hasan tarafından izah edildiğini görüyoruz (Taberî, 1968, s. 18/43). Ayrıca Ebû Amr el-A’la tarafından “harç” in “bağış (sadaka) olarak verilen şey”, “haraç” in ise “kişinin vermekle yükümlü olduğu şey” anlamına geldiği de söylenmiştir. Bunun sebebi harc’ın manasının daha hususi olmasıdır, denilmiştir (Sa’lebî, 2004, s. 4/331; Beğavî, 1992, s. 3/314; Râzî, 1938, s. 23/112; Beydâvî, t.y., s. 2/109). Yine “harç” in vergi, “haraç” in da rızık anlamında kullanıldığı da görülmüştür (Nesefî, t.y., s. 3/124). Başka bir yaklaşımda ise mana aynı olmakla birlikte ifadelerdeki farklılığın daha güzel olduğuna dikkat çekilmiştir (Kurtubî, 1967, s. 12/141). Genel olarak bu kelimeler “ücret”, “harç”, “rızık”, “karşılık”, “mükâfat ve sevap” gibi izah edilmiş ve dolayısıyla tefsir kitaplarında bunlara uygun anlamlar verilmiştir.

Örneğin;

“Yoksa sen onlardan bir ücret mi istiyorsun? Rabbinin mükâfatı (sevabı, rızkı) daha hayırlıdır” (Celâleyn, 2003, 346), “Yoksa sen onlardan bir ücret mi istiyorsun? Rabbinin ücreti daha hayırlıdır” (İbnü'l-Cevzî, 1987, s. 5/475; Beydâvî, t.y., s. 2/109), “Yoksa sen onlardan ücret mi istersin? Rabbinin verdiği rızık daha hayırlıdır” (Kurtubî, 1967, 12/141), “Yoksa sen onlardan bir haraç mı istiyorsun? Rabbinin harâcı daha hayırlıdır” (Elmalılı, t.y., s. 5/3460).

Yapılan tariflere bakıldığında aslında burada karşılık olarak yorum yapanların görüşleri daha isabetli görülmektedir. Çünkü karşılık lafzı bu söylenenlerin hepsini kapsamaktadır. Şunu da belirtelim ki ayet-i kerimeye önceki ayetlerle bir bütün olarak bakılırsa, bu ayetin, Peygamberimiz (sav)’e ve Kur’an’a bir takım bahaneler ileri sürerek inanmamakta ısrar eden müşriklere bir uyarı mahiyetinde olduğu ve Hz. Peygamber’in böyle bir talepte bulunmadığı görülmektedir. Bu ayette inkarcıların Peygamber (sav)’e karşı tavır koyma sebepleri kınanmaktadır ve asıl karşılığın Allah tarafından olduğuna dikkat çekilmektedir.

1.11. **لِلَّهِ** Kelimesi (87. Ayet)

سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ

“Allah’tır (Allah’ındır) diyecekler. De ki: o halde korkmazmısınız?”

لِلَّهِ ifadesi bu surenin 85, 87 ve 89. Ayetlerinde geçmektedir. 85. ayette **لِلَّهِ** lafzında herhangi bir ihtilaf olmamaktadır. 87 ve 89. ayetlerde ise Ebû Amr ve Ya’kûb **لِلَّهِ** şeklinde olmakla kelimeyi elif’le ve “he” harfini ötreli okumaktadırlar (İbn Mücâhid, 1119, s. 447; Dâni, 2011, s. 160; İbnü'l-Cezerî, 2002, s. 2/329; Pâlûvî, t.y., s. 97). Bu ayetin anlamını ve kıraat farklılıklarını daha iyi anlamak için bir önceki ayetin metnini ve mealini burada vermek yerinde olacaktır. 86. ayette Cenâb-ı Allah şöyle buyurmaktadır: **قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ** “Yedi kat göklerin Rabbi ve azametli Arş’in Rabbi kimdir? Diye sor.” Bu soruya karşılık **لِلَّهِ** şeklinde cevabın verileceği bildirilmiştir. Söz konusu kelime bütün “Mushaf”larda “elif” kullanılmadan **لِلَّهِ** şeklinde yazılmıştır (Taberî, 1968, s. 18/47-48; Süyûtî, 2011, s. 6/112-113). Ebû Amr ve Ya’kûb’un kıraatlerinde bir önceki ayette soru “lam” sız (مَنْ şeklinde) olduğuna göre, cevap da ona uygun olarak “lam” sız gelmiştir. “Lam” ile okuyanlara göre ise soruda “lam” olmamakla birlikte böyle okumanın sebebi; “De ki: yedi göğün ve büyük Arş’in Rabbi kimdir?” buyruğu “De ki: yedi gök kimindir ve büyük Arş’in Rabbi kimdir?” anlamında olduğuna göre cevap da “lam” harfî ile “Allah’ındır” şeklinde gelmiştir, çünkü soruda da “lam” harfinin varlığı takdir edilmiştir (Taberî, 1968, s. 18/48; Kurtubî, 1967, s. 12/145-146). Böyle olunca ayetin anlamı: **لِلَّهِ** okuyanlara göre; “Allah’ındır diyecekler. O halde korkmazmısınız?”, **لِلَّهِ** okuyanlara göre ise; “Allah’tır diyecekler. O halde korkmazmısınız?” şeklinde olmaktadır (Kurtubî, 1967, s. 12/146; Beydâvî, t.y., s. 2/110;

Ebüs-suûd, t.y, s. 6/147; Bursevî, 1389, s. 6/100). 89. ayette de aynı kıraat farklılığı olduğuna göre onunla ilgili açıklamayı da burada vermeyi uygun gördük. Yalnız yukarıda olduğu gibi burada da bir önceki ayetin (88. ayetin) metnini ve anlamını vermek konuyu tam olarak anlama bakımından iyi olacaktır. Nitekim Cenâb-ı Allah 88. ayette şöyle buyurmaktadır: *قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ* “Eğer biliyorsanız (söyleyin), her şeyin melekûtu (mülkiyeti ve yönetimi) kendisinin elinde olan, kendisi her şeyi koruyup kollayan, fakat kendisi korunmayan (buna muhtaç olmayan) kimdir? Diye sor.”

Burada da önceki ayette geçen soruya karşılık olarak anlaşılması için Ebû Amr ve Ya’kûb “lam”sız okuyarak; “Allah’tır diyecekler. De ki: öyle ise nasıl olur da aldanılırsınız?”, diğerleri ise “lam” harfinin takdirini kastederek; “Allah’ındır diyecekler. De ki: öyle ise nasıl olur da aldanılırsınız?” şeklinde okumuşlardır (Taberî, 1968, s. 18/49; Neseî, t.y., s. 3/126; Celâleyn, 2003, s. 347). Aslında burada mana bakımından her iki yorumda da her şeyin sahibinin Allah olduğuna dikkat çekilmektedir. Yalnız önceki ayetlerdeki sorulara cevap olma bakımından ifadenin “Allah’tır” şeklinde okunması güzel olmakla birlikte, bütün Mushaflarda (Basra mushafı dışında) “lam” ile yazılmasından dolayı çoğunluk tarafından “Allah’ındır” şeklinde okunmaya sebep olduğunu söyleyebiliriz.

1.12. **عَالِم** Kelimesi (92. Ayet)

عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

“Allah, gaybı da şehâdeti de bilendir. O, müşriklerin ortak koştukları şeylerden çok yüce ve münezzehtir.”

Ayetin başında yer alan **عَالِم** kelimesi Nâfi, Ebû Bekir, Hamza, Kisâî, Ebû Ca’fer ve Halef tarafından bir önceki ayetten bağımsız olarak hazf olmuş mübtedanın haberi mahiyetinde merfu’ olarak **عَالِم** şeklinde okunmuştur. **عَالِم** şeklinde kesreli okuyanlara göre ise bu kelime önceki ayette geçen **اللَّهُ** cümlesindeki **عَمَّا يَصِفُونَ**³ nin sıfatı mahiyetindedir (İbn Mücâhid, 1119, s. 446; Zemahşerî, 1997, s. 4/247; Dimyâtî, 2009, s. 2/608; Pâlûvî, t.y., s. 97).

Önceki ayetten bağımsız olduğunda ayetin anlamı; “O, gizli ve aşikâr her şeyi bilendir. Onların ortak koştukları şeylerden yücedir” şeklinde olmaktadır.

اللَّهُ nin sıfatı mahiyetinde olduğunda ise; *Gizli ve aşikâr her şeyi bilen Allah, onların vasfettikleri şeylerden münezzehtir, onların ortak koştukları şeylerden yücedir* manasına gelmektedir (Sa’lebî, 2004, s. 4/333; Beğavî, 1992, s. 3/316; Kurtubî, 1967, s. 12/147). Her iki okunuşta da bir önceki ayette görüldüğü gibi müşriklerin Allah’a evlat isnat etmelerine ve ona

³ Bk. Mü’minûn, 23/91.

ilahlar icad ederek ortak koşmalarına karşı Cenab-ı Hakk'ın böyle vasıflardan münezze ve daha yüce olduğuna işaret edilmiştir (Bk. Mü'minûn, 23/90-91).

1.13. أَنَّهُمْ Kelimesi (111. Ayet)

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَدَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَازُونَ

“Bugün ben onlara, sabrettiklerinin karşılığını verdim; onlar, hakikaten muratlarına erenlerdir.”

Önceki ayetlerde müslümanlarla alay eden kâfirlere cevap niteliğinde olan bu ayette أَنَّهُمْ kelimesinin okunuşu üzerinde farklılık olmuştur. Hamza ve Kisâî bu kelimeyi أَنَّهُمْ şeklinde okumuşlar (Dânî, 2005, s. 639; Dimyâtî, 2009, s. 2/609; Pâlûvî, t.y., s. 98).

أَنَّهُمْ okunuşu ile ilgili olarak iki görüş vardır: Birincisi bu kelimenin جَزَيْتُهُمْ' nun ikinci mef'ulu olduğu görüşüdür. Böylece ayetin anlamı; “Bugün sabrettiklerine karşılık, Ben de gerçekten onları mükâfatlandırdım. Onlar kurtuluşa erenlerdir” şeklindedir. İkinci görüşe göre أَنَّهُمْ mukadder bir harf-i cer'den dolayı mansûbdur. Yani aslında لَأَنَّهُمْ demektir. Böyle olunca ayete; “Onlara hak ettikleri mükâfatı verdim, çünkü onlar kazananların taa kendileridir” şeklinde mana verilmektedir (Taberî, 1968, s. 18/61; Zeccâc, 1988, s. 4/24; İbn Atiyye, 2001, s. 4/158).

أَنَّهُمْ olduğunda ise yeni bir başlangıç (ibtidâiyye) olarak kendisinden öncesi ile bağımsızdır. Yani “Kurtuluşa erenler hakikaten onlardır, (siz değilsiniz)” demektir. Başka bir ifadede ise; “Onlar hiç şüphesiz, sabırlarından dolayı umduklarına nail olup, en güzel mükâfata erdiler” şeklinde mana verilmiştir. Burada önce sabırlarından dolayı cenneti kazandıkları ve sonra da onların methedilerek gerçek kazananlar oldukları söylenmiştir (Râzî, 1938, s. 23/126; Hemedânî, 2006, s. 4/ 624; Neseffî, t.y., s. 3/129). Her iki okunuşta da inançlarından dolayı alay edilen kişilerin sabırları karşılığında mükâfata erecekleri kastedilmektedir. Buradaki kıraat farklılığı da manaya zenginlik katmaktadır.

1.14. لَا تُرْجَعُونَ Kelimesi (115. Ayet)

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

“Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?”

Ayet-i kerimde geçen لَا تُرْجَعُونَ kelimesi görüldüğü gibi meçhul olarak gelmiştir. Bu kelimeyi Hamza, Kisâî ve Halef ma'lum olarak “te” harfi üstün, “cim” harfi kesreli لَا تُرْجَعُونَ şeklinde okumuşlardır (İbn Ğalbûn, 1991, s. 456; Dâni, 2011, s. 160). Meçhul okunuşta ayetin anlamı; “...hakikaten huzurumuza geri döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?” şeklinde olmaktadır. Ma'lum okunuşta ise ayetin anlamı şöyledir: “...hakikaten huzurumuza geri dönmeyeceğinizi mi sandınız?” (Kurtubî, 1967, s. 12/156; Neseffî, t.y., s. 3/130). Burada meçhul

okunuşta geri döndüren mukadder nâib-i fâil olan Allah'tır. Ma'lum okunuşta ise insan fail olarak Allah'ın huzuruna dönmektedir. Sonuçta her iki okunuşta da herkesin Allah'ın huzuruna hesap için geri döndürüleceğine işaret vardır. Dolayısıyla her iki okunuşta da yakın mana kastedilmektedir. Buraya kadar manaya etki eden kıraat farklılıklarını anlatmaya çalıştık. Şimdi de suredeki manaya etki etmeyen kıraat farklılıkları üzerinde durulacaktır.

2. Tefsire Etki Etmeyen Kıraat Farklılıkları

Ferşî farklılıkların iki şekilde olduğunu yukarıda söylemiştik. Bir kısım ferşî farklılıklar ayetin tefsirine/anlamına etki etmekte, bir kısmı ise etki etmemektedir. Usûl farklılıkları ve tefsire/manaya etki etmeyen ferşî farklılıklar Kur'an'ın nazil olduğu topluluğa bir kolaylık sağladığı gibi, onların kendi lehçelerinde okuyabilmelerine de sebep olmaktadır. Ayrıca bu farklılıklar kıraat zenginliğine de sebep olmaktadır. Bu tarz farklılıklar bazen üzûl, bazen hareke değişikliği, bazen hazf, bazen de ziyade olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda vereceğimiz örneklerle konunun daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

2.1. غَيْرُهُ Kelimesi. (23. Ayet)

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ

“Andolsun ki, Nuh'u kavmine gönderdik ve o: ‘Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir ilah yoktur. Hâla sakınmaz mısınız?’ dedi.”

Ayette geçen غَيْرُهُ kelimesinde kıraat âlimleri ihtilaf etmişler. Kisâî ve Ebû Ca'fer bu kelimeyi غَيْرِهِ şeklinde cer ile diğer kıraat imamları ise ayette yazıldığı gibi ref' ile okumuşlardır (Dâni, 2011, s.159; İbnü'l-Cezerî, 2002, s. 2/328; Dimyâtî, 2009, s. 2/604).

Bu kelimenin ref' ile okunmasının ayetteki “ilah” kelimesinin mahalline göre, cer ile okunmasının ise aynı kelimenin lafzına göre olduğu söylenmiştir. Her iki okunuşta da aynı mana kastedilmiştir (Zemahşerî, 1997, s. 4/226; Râzî, 1938, s. 23/91; Kurtubî, 1967, s. 12/118). Ayrıca buradaki “ğayru” nun “illa” anlamına geldiği de denilmiştir. Buna delil olarak Âl-i İmrân suresinin 62. ayetindeki وَاللَّهُ الْإِلَٰهُ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ da Allah lafzının merfu' olarak gelmesi gösterilmiştir (Kurtubî, 1967, s. 8/233; Râzî, 1938, s. 14/147, A'râf sûresi 7/59. ayetin tefsiri). Bu kelime aynı kıraat farklılığı ile Mü'minûn Sûresinin 32. ayetinde tekrar geçmektedir.

2.2. مِّنْهُم Kelimesi (35. Ayet)

أَيَعِدْكُمْ أَنْتُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنْتُمْ مُخْرَجُونَ

“Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğinizde, mutlak surette sizin (kabirden) çıkarılacağınızı mı vâdediyor?”

Bu ayetteki مِّنْهُم kelimesi kıraat imamları tarafından farklı okunmuştur. Nâfi, Hafs, Hamza, Kisâî ve Halef kelimeyi “mim” harfi kesreli olmakla مِّنْهُم şeklinde, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Bekir, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb “mim” harfi ötreli olmakla مِّنْهُمْ şeklinde okumuşlar (Dimyâtî, 2009,

s. 2/604; Pâlûvî, t.y., s. 97). Kelimenin farklı okunuşu herhangi bir mana değişikliğine sebep olmamaktadır. Fakat burada kelimenin hangi kökten müştak olduğuna dair farklı fikirler söylenmiştir. Bu farklı yorumları daha detaylı anlayabilmek için hem bu ayette hem de Âl-i İmrân suresinin 157 ve 158. ayetlerinde geçen مُتُّم kelimesinin okunuşları ile ilgili görüşleri ve yorumları gözden geçirmeye ihtiyaç hissettik.

Şöyle ki kesre ile okunduğunu söyleyenler kelimenin مات يمات fiilinden, ötre ile okunduğunu söyleyenler ise مات يموت fiilinden oluştuğunu söylemişler (Sa'lebî, 2004, s. 2/173; Zemahşerî, 1997, s. 1/646; Râzî, 1938, s. 9/57; Kurtubî, 1967, s. 4/246; Beydâvî, t.y., s. 1/176; Neseî, t.y., s. 1/190, Âl-i İmrân 3/157-158. ayetlerin tefsiri). Bunun dışında kesre ile okunmasını iki görüşe göre de izah edenler olmuştur. Yani hem مات يمات, hem de مات يموت fiilinden müştak olduğunu söylemişler (Ebû Zür'a, 1997, s. 178-179; Ebüssuûd, t.y., s. 6/133).

82. ayette geçen مِتْنَا kelimesi de aynı kıraat farklılığı ile okunmaktadır. Ayetin metni ve anlamı şöyledir. قَالُوا إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ “Dediler ki: Sahi biz, ölüp de bir toprak ve kemik yığını haline gelmişken, mutlaka yeniden diriltileceğiz öyle mi?”

2.3. هَيْهَاتَ Kelimesi (36. Ayet)

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ

“Bu size vaâdedilen (öldükten sonra yeniden dirilmek, gerçek olmaktan) ne kadar da uzak!”

Ayet-i kerimedeki هَيْهَاتَ uzaklık manası ifade etmek için kullanılan bir kelimedir. Mâzî isim fiil olup, mastar manasındadır. Bu ayette هَيْهَاتَ kelimesi, kâfir olup ahirete ulaşmayı inkâr eden kimselerin müminler için kullandığı bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıraat açısından bakıldığında bu kelimenin okunuşunda bazı ihtilaflar mevcuttur.

Cumhur bu kelimeyi هَيْهَاتَ şeklinde okurken, Ebû Ca'fer “te” harfini kesreli هَيْهَاتَ şeklinde okumuştur. Ayrıca kelime her üç hareke ile ve bu harekelerin tenvinli şekli ile de okunduğuna dair rivayetler vardır. Fakat en çok okunanı ve kıraat-ı aşerede müteber olanları yukarıda yazmış olduğumuz tenvinsiz fetha ve kesre ile okunmasıdır. Eğer bu kelimedeki vakıf yapılacak olursa o zaman İbn Kesîr⁴ ve Kisâî tarafından sükunlu “he” ile هَيْهَاهُ, diğerleri tarafından ise sükunlu “te” ile هَيْهَاتُ şeklinde vakfedilmektedir (Ferrâ, 1983, s. 2/ 235; Zeccâc, 1988, s. 4/12; İbn Ğalbûn, 1991, s. 451; 2005, s. 369-370; İbnü'l-Cevzî, 1987, s. 5/481; Kurtubî, 1967, s. 12/122). Bu kelimenin fethalı olduğu zaman müfret, kesreli olduğu zaman ise هَيْهَاتُ sözünün cemi olduğu da söylenmiştir. Ayrıca ikinci defa هَيْهَاتُ'nun tekrarlanması da te'kid içindir (Mekkî, t.y., s. 2/109; Ukberî, 1998, s. 275).

⁴ Kunbül burada “Hulûf” ile (yani, “he” ile هَيْهَاهُ ve “te” ile هَيْهَاتُ olmakla iki şekilde) okumuştur.

Mana bakımından incelendiğinde bu kelime her üç hareke ile de “*ne kadar da uzak*” manasına gelmektedir. Dolayısıyla buradaki kıraat farklılığı herhangi bir mana değişikliğine neden olmamaktadır.

2.4. رَبْوَةٌ Kelimesi (50. Ayet)

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ

“*Meryem oğlunu ve annesini de (kudretimize) bir alâmet kıldık; onları, yerleşmeye elverişli, suyu bulunan bir tepeye yerleştirdik.*”

“*Yüksek yer*”, “*tepe*” anlamına gelen رَبْوَةٌ kelimesinin okunuşu üzerinde kıraat farklılığı vardır. İbn Âmir ve Âsım bu kelimeyi “ra” harfi üstün رَبْوَةٌ şeklinde okurken diğer kıraat imamları “ra” harfi ötreli رَبْوَةٌ şeklinde okumuşlar. Aşere dışında bazı kıraatlerde “ra” harfi kesreli رَبْوَةٌ şeklinde de okunmuştur (Dânî, 2011, s. 83; İbnü'l-Cezerî, 2002, s. 2/232; Dimyâtî, 2009, s. 2/605; Pâlûvî, t.y., s. 97). Bu kelime Bakara suresi 265. ayette de geçmektedir. Bundan dolayı kelime üzerindeki kıraat farklılıkları bazı kitaplarda burada verilmektedir. Bu kelime her üç hareke ile de “*yüksek yer*”, “*tepe*” anlamına gelmektedir. Böylece buradaki farklı okunuşlar ayet üzerinde herhangi bir mana farklılığına sebep olmamaktadır (Dânî, 2011, s. 83; İbnü'l-Cezerî, 2002, s. 2/236; Dimyâtî, 2009, s. 2/606).

2.5. أَيَحْسِبُونَ Kelimesi (55. Ayet)

أَيَحْسِبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَنَبَاتٍ

“*Onlar kendilerine yardım ettiğimiz mal ve evlâd ile kendilerine hemen aceleden hayır verdiğimiz mi sanıyorlar? Onlar işin farkında değiller.*” (Muminun, 23/55-56)

Bu ayetteki أَيَحْسِبُونَ ifadesindeki “sin” harfinin fethalı ve kesreli okunması üzerinde kıraat imamları ihtilaf etmişlerdir. Mâzî şekli حَسِبَ olan bu fiil Kur’ân-ı Kerim’in tamamında İbn Âmir, Âsım, Hamza ve Ebû Ca’fer tarafından “sin” harfinin fethası ile Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, Kisâî, Ya’kûb ve Halef tarafından ise “sin” harfinin esresi ile okunmuştur (Dânî, 2011, s. 83; İbnü'l-Cezerî, 2002, s. 2/236; Dimyâtî, 2009, s. 2/606). Bu kelimedeki “sin” harfinin üstün ve kesre ile okunması iki ayrı şivedir. Bazı tefsir kitaplarında Bakara suresi 273. ayetin tefsirinde bu kelime ile ilgili yapılmış olan yorumlar şöyledir: “*Ebû Ali der ki: Üstün okunması kıyasa daha uygundur. Çünkü bunun mâzîsinin ayn’ı (yani kökünün ikinci harfi) meksûrdur. O bakımdan bunun babı, muzârîde üstün gelmesidir.*”⁵ Bununla birlikte esreli okuyuş da güzeldir. Başka bir ifadede “*Kesre de kulağa hoş geldiği için güzeldir*” denmiştir. Çünkü bu konuda kıyasa göre istisna teşkil etse bile bu şekilde kullanıldığı⁶ da işitilmiştir (Bakara 2/273. ayetin

⁵ Yani, حَسِبَ يَحْسِبُ şeklinde.

⁶ Yani, فَعِلَ يَفْعُلُ, حَسِبَ يَحْسِبُ, نَعِمُ يَنْعُمُ şeklinde; (Ebû Zür’a, 1997, s. 148).

tefsiri; İbnü'l-Cevzî, 1987, s. 1/327; Kurtubî, 1967, s. 3/341). Sonuç olarak buradaki farklılığın çeşitli şiveden kaynaklandığını ve her iki okunuşla da aynı mananın kastedildiğini söylemek mümkündür.

2.6. تَذَكَّرُونَ Kelimesi (85. Ayet)

سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ

“Allah'a aittir’ diyecekler. ‘Öyle ise siz hiç düşünüp, ibret almazmısınız!’ de.”

تَذَكَّرُونَ kelimesi hem burada hem de Kur’ân’ı Kerim’in bütününde kıraat imamları tarafından farklı okunmuştur. Kelimenin aslı تَتَذَكَّرُونَ şeklindedir. İkinci “te” harfini hazf ederek تَذَكَّرُونَ şeklinde okuyanlar Hafs, Hamza, Kisâî ve Halef’tir. İkinci “te” harfini kendinden sonraki “zel” harfine idğâm ederek تَذَكَّرُونَ şeklinde okuyanlar ise Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Bekir, Ebû Ca’fer ve Ya’kûb’tur. Her iki okunuşta da aynı mana kastedilmektedir. Böylece bu farklı okunuş tarzı ayetin manasına herhangi bir etki etmemektedir (Dâni, 2011, s. 108; Sarakustî, 1405, s. 93; Zemahşerî, 1997, s. 4/246; İbnü'l-Cezerî, 2002, s. 2/266; Celâleyn, 2003, s. 346).

2.7. سِخْرِيًّا Kelimesi (110. Ayet)

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰ أَنْسَوْكُمُ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ

“İşte siz onları alaya aldınız; sonunda onlar (ile alay etmeniz) size beni yâdetmeyi unutturdu, siz onlara gülüyordunuz”.

Anlamını aldığımız ayette müminlere alay eden kişilerin akıbetinden bahsedilmektedir. Ayette kıraat âlimleri tarafından farklı okunan kelime ise “alay etmek” anlamında olan سِخْرِيًّا kelimesidir. Bu kelime burada ve Sâd suresinde⁷ farklı okunurken, Zuhuruf suresinde bütün kıraat imamları tarafından aynı okunmuştur. Nâfi, Hamza, Kisâî, Ebû Ca’fer ve Halef bu kelimeyi “sin” harfi ötreli olarak سِخْرِيًّا şeklinde, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım ve Ya’kûb “sin” harfi kesreli olarak سِخْرِيًّا şeklinde okumuşlar (İbn Hâleveyh, 1979, s. 259; Dâni, 2011, s. 160; İbnü'l-Cezerî, 2002, s. 2/ 329). Söz konusu kelime سَخَرَ sözünün mastarı olup ayette ikinci mef’ul konumundadır ve mastardır. Sondaki nisbet ya’sı ise mübalağa içindir (Hemedânî, 2006, s. 4/623; Beydâvî, t.y., s. 2/113). Sibeveyh ve Halil’in de içinde olduğu görüşe göre burada “sin” harfinin farklı okunuşu aynı manaya gelen iki ayrı söyleşidir. كَسْرِيًّا كَسْرِيًّا كَسْرِيًّا gibi. Kisâî ve Ferrâ da bir görüşte onlara katılırken, başka bir görüşte ise onlar bu kelimenin kesreli okunduğu zaman sözle alay ve küçümseme, ötreli okunduğunda ise fiili olarak davranışla alay etme ve küçümseme anlamına geldiğini söylemişlerdir. Çoğunluğa göre kesre ile okunması

⁷ Sâd, 38/63. اتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ “Alaya aldığımız onlar değil miydi? Yoksa (buradalar da) onları gözden mi kaçırdık?”

daha güzel görülmektedir (Ferrâ, 1983, s. 2/243; Taberî, 1968, s. 18/61; Zeccâc, 1988, s. 4/24). Ayrıca bu kelimenin bir de çalıştırma, iş gördürme anlamı vardır. Bu mana Zuhruf suresindeki ayette geçmektedir.⁸ Sonuç olarak Zuhruf Suresindeki “çalıştırma ve iş gördürme” anlamının burada ayetin genel tablosuna uymadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü ayetin sonunda “*siz onlara gülüyordunuz*” ifadesi de bunu destekler mahiyettedir. Diğer taraftan sözlü veya fiili olarak alay edilmesi ile ilgili yapılmış yorumlar ise herhangi bir mana değişikliğine sebep olmamakta, bilakis her türlü alayın doğru olmadığını bizlere anlatmaktadır.

Sonuç

Kur’ân-ı Kerim’in nazil olduğu döneme bakıldığında Arapların çeşitli kabilelere bölündüğü ve her birinin kendine has bir lehçesinin olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak Kur’an’ın okunmasında bazı farklılıklar meydana gelmektedir. Fakat bu ihtilaf Kur’an’ın esasına zıt olmamaktadır. Çünkü Hz. Peygamber Kur’an’ın yedi harf üzerine nazil olduğunu; “Şu Kur’an yedi harf üzerine nazil oldu. Ondan kolayınıza geleni okuyun” şeklindeki hadisi ile bizlere haber vermektedir. İşte bütün bunlar farklı kıraatlerin oluşmasına ve zamanla kıraat ilminin bir disiplin olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kur’an’daki bazı kelimelerin okunuşu ve bunun sebepleri ile ilgili çeşitli fikirler ileri sürülmekte ve yorumlar yapılmaktadır. Böylesi kıraat farklılıklarından ileri gelen okunuş şekillerinin kabul edilmesinin asıl nedeni, bu okunuşların Hz. Peygamber’den nakledilen bir kıraat olarak sabit olmasıdır. Araştırma esnasında kıraat-tefsir ilişkisi bağlamında gerek kıraat gerekse tefsir ilmine yönelik birçok eserin kaleme alındığı ve söz konusu eserlerde konuya dair etraflı değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Onların, eserlerinde kıraat farklılıklarına yer verip, bu farklılıkların anlam üzerindeki etkisine de değindikleri ve bu tarz tefsir kitaplarındaki kıraat farklılıklarının, Kur’an’ın Kur’an’la tefsir edilmesine de katkı sağladığı görülmektedir. Sahada yapılmış çalışmalar ve yüzlerce eser kıraat ilminin ne kadar önemli ve gerekli olduğunu ispat eder niteliktedir. Kur’an’ın Arapça olarak inmesinde ilahi bir hikmet bulunmaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuca göre hemen her âyette âlimlerin dil bilgisi üzerinden hareketle kelimeleri farklı değerlendirdiği ve bu yorumların da âyetin genel anlamını etkilediği görülmüştür. Bilindiği gibi kırâtlerin sahih olma şartlarından biri de Arapçaya uygunluk prensibinin esas alınmasıdır. Kıraat farklılıkları usûl ve ferşü’l-hurûf şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Ferşî farklılıklar da iki şekildedir; bir kısım ferşî farklılıklar ayetin tefsirine/anlamına etki etmekte, bir kısmı ise etki etmemektedir. Usûl farklılıkları ve tefsire/manaya etki etmeyen ferşî

⁸ Bkz: Zuhruf 43/32. ayetin *لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا* “birbirilerine iş gördürmeleri için” kısmında; (Semerkandî, 2008, s. 2/422; Dimyâtî, 2009, s. 2/609).

farklılıklar Kur'an'ın nazil olduğu topluluğa bir kolaylık sağladığı gibi, onların kendi lehçelerinde okuyabilmelerine de sebep olmaktadır. Ayrıca bu farklılıklar kıraat zenginliğine de sebep olmaktadır. Anlama etki eden kıraat farklılıkları ise bazen ayetlerin birbirine yakın manada, bazen daha kapsamlı bir manada, bazen de farklı manada anlaşılmasına sebep olmaktadır. Fakat bu tarz kıraat farklılıkları hiçbir zaman tezada/zıtlığa yol açmamakta, bilakis çeşitliliğe sebep olmaktadır. Çalışmamız esnasında Mü'minûn Sûresinde tefsire etki eden kıraat sayısı 14, etki etmeyen kıraat sayısı ise 9 ayette tesbit edilmiştir. Tesbit edilen bu sonuçlar dikkate alındığında, 118 âyet olan Mü'minûn Sûresindeki ayetlerin çoğunda anlama etki eden kıraat farklılığı söz konusu değildir. Sonuçta birer örnek vererek kıraat farklılıklarının tefsir/mana üzerinde ne gibi etkisi olduğunu göstermek istiyoruz. Mü'minûn Sûresi 21. ayette geçen نَسْفِيكُمْ kelimesi Nâfi, İbn Âmir, Ebû Bekir ve Ya'kûb tarafından نَسْفِيكُمْ şeklinde, diğerleri tarafından ise نَسْفِيكُمْ şeklinde okunmuştur. Sadece Ebû Câ'fer bu kelimeyi نَسْفِيكُمْ şeklinde okumuştur. Böylece bu kelime üç ayrı şekilde okunmuştur. نَسْفِيكُمْ okunduğu zaman; “Onların karınlarındakilerden (sütlerinden) size içme imkanı yarattık” anlamına, نَسْفِيكُمْ okunduğunda ise; “Onların karınlarındakilerden (sütlerinden) size içirdik” anlamına gelmektedir. نَسْفِيكُمْ okunduğunda ise ayetin anlamı; “O davarlar karınlarındakilerden (sütlerinden) size içirirler” şeklinde olmaktadır. Eğer ayetin sadece ilk iki kıraat farkı ile okunduğunu düşünürsek birbirine yakın manalar ifade ettiği, fakat Ebû Câfer'in kıraatında ise ayetin anlamının farklı şekil aldığı görülmektedir.

Kaynaklar

- Beğavî, E. (1992). *Me'âlimü't-tenzîl*. (C. 1-4, 3.b.). Dâru'l-Marife.
- Beydâvî, N. (t.y.). *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. (C. 1-2). Dersaadet Yayınları.
- Buhârî, E. (1999). Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *el-Câmi'u's-sahîh*.
- Bursevî, İ. (1389). *Rûhu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*. (C. 1-10). Sâhibu Mektebe Asar.
- Çetin, A. (2012). *Kıraatların Tefsire Etkisi: Kur'ân'ın Farklı Yorumlanmasına Tesir Eden Kıraatlar*. Ensar Neşriyat.
- Dânî, O. (2005). *Cami'u'l-beyân fi'l-kirââti's-seb'i'l-meşhûrati*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Dânî, O. (2011), *et-Teysîr fi'l-kirââti's-seb'*. Mektebetü'r-Rüşd.
- Dimyâtî, A. B. (2009). *İthâfü fuzalâi'l-beşer fi'l-kirââti'l-erba'ate' aşer*. (C. 1-2). Dâru's-Sahabeti li't-Turasi bi-Tanta.
- Ebû Ubeyde, M. (1381). *Mecâzü'l-Kur'ân*. (C. 1-2). Mektebetü'l-Hâneci.

- Ebû Zür'a, A. (1997). *Hüccetü'l-Kırâât*. (5.b.). Müessesetü'r-Risâle.
- Ebüssuûd, M. (t.y.). *İrşâdü'l-'akli's-selîm: Tefsîru Ebissuûd*. (C. 1-9). Dâru'l-Mushaf.
- Efe, M. (2019). Hadîd Suresindeki Kıraat Farlılıkları ve Manaya Etkisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (28/2). 415-435.
- Elmalılı, M. (t.y.). *Hak Dini Kur'an Dili*. (C. 1-9). Eser Kitabevi.
- Ferrâ, E. (1983). *Meâni'l-Kur'ân*. (C. 1-3, 3.b.). Âlemü'l-Kütüb.
- Hemedânî, E. (2006). *el-Ferîd fî i'râbi'l-Ḳur'âni'l-mecîd*. (C. 1-6). Mektebetü Dâru'z-Zamân.
- İbn Atiyye, E. (2001). *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. (C. 1-6). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Ğalbûn, E. (1991). *Kitâbu't tezkira fî'l-kırââti's-semân*. (C. 1-2). Câmiatü Ümmülkurâ.
- İbn Hâleveyh, E. (1979). *el-Hüccetü fî'l-kıraati's-seb'*. (3.b.). Dâru's-Şürûk.
- İbn Mücâhid, E. (1119). *Kitâbü's-seb'a fî'l-kırâât*. Dâru'l-Meârif.
- İbnü'l-Arabî, E. (2003). *Ahkâmü'l-Kur'ân*, (C. 1-4, 3. b.). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Cevzî, E. (1987). *Zâdü'l- mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. (C. 1-9, 4.b.). el-Mektebü'l-İslâmî.
- İbnü'l-Cezerî. (1994). *ed-Dürretü'l-mudîyye fî'l-kırââti's-selâsi'l-mütemmime li'l-aşerati*. Dâru'l-Hüdâ.
- İbnü'l-Cezerî. (2002). *en-Neşr fî'l-kırââti'l-'aşr*, (C. 1-2, 2.b.). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kur'ânü Kerîm Meâli*. (2009). (Çev. H. Altuntaş-M. Şahin). (3.b.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurtubî, E. (1967). *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'ân*. (C. 1-20, 3.b.). Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabi li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr.
- Mahallî, C. (2003). *Tefsîrü'l-celâleyn*. Mektebetü Lübnan.
- Mâtürîdî, E. (2007). *Te'vîlâtü'l-Ḳur'ân*. (C. 1-17). Dâru'l-Mîzân.
- Mâverdî, E. (2010). *en-Nuket ve'l-'uyûn:Tefsîru'l-Mâverdî*. (C. 1-6). Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Mekkî, K. (1972). *et-Tebîrâ fî'l-kırââti's-seb'*. (2.b.). Dâru's-Selefiyye.
- Mekkî, K. (t.y.). *Müşkilü i'râbi'l-Kur'ân*, (C. 1-2). Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs.
- Mukâtil, E. (2003). *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, (C. 1-3). Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Nehhâs, E. (1989). *Me'âni'l-Ḳur'ân*. (C. 1-6). Câmiatü Ümmül Kurâ.

- Nesefî, E. (t.y.). *Medârikü't-tenzîl ve hakaiku't-te'vîl*, Dâr'u İhyâi'l-Kütübi'l-Arabi.
- Pâlûvî, H. (t.y.). *Zübdetü'l-irfan fi vücûhi'l-Kur'ân*, Asitane Yayınevi.
- Pânîpetî, M. (2004). *et-Tefsîrû'l-Mazhar*. (C. 1-10). Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî.
- Râzî, E. (1938). *Mefâtîhu'l-ğayb*. (C. 1-32). el-Behiyyetü'l- Mısriyye.
- Rûmî, M. (1287). *Umdetü'l-hallân fi-izâhi zübdeti'l-irfâ*. Asitane Yayınevi.
- Sa'lebî, E. (2004). *el-Keşf ve'l beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*. (C. 1-6). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Sarakustî, E. (1405). *el-'Unvân fi'l-kirâ'âti's-seb'*. Âlemü'l-Kutub.
- Semerkandî, E. (2008). *Bahrü'l-ulûm*. (C. 1-6). Özgü Yayınları.
- Süyûtî, E. (2011). *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr*. (C. 1-8). Dâru'l-Fikr.
- Taberî, E. (1968). *Câmiü'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. (C. 1-30, 3.b.) Mustafâ el-Bâbî el-Halebî.
- Ukberî, E. (1998). *et-Tibyân fi i'râbi'l-Kur'â*. Beytül-Efkâr.
- Zeccâc, E. (1988). *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbuh*. (C. 1-5). Âlemü'l-Kütüb.
- Zemahşerî, E. (1997). *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-akâvil fi vücûhi't-te'vîl*. (C. 1-6). Mektebetü'l-İlmiyye.